

„Rongyszőnyeg” - Társadalmi együttélési formák és normák,
együttélési simulások és konfliktusok multikulturális környezetben:

a digitális társadalominformatikai térkép keretrendszerének
bővítéséhez releváns statisztikai adatok összegyűjtése;
a „Társadalmi konfliktusok gyökerei és megoldásai” témakörhöz
kapcsolódó tanulmány

2019. június

Készítette:

Siskáné Dr. Szilasi Beáta, Vadnai Péter

A társadalmi konfliktusok megjelenése járási szinten a statisztikai adatbázis alapján – az Ózdi járás

Siskáné Dr. Szilasi Beáta - Vadnai Péter

Bevezetés

Jelen munkánkban a vizsgált települések járáson belüli pozicionálása a célunk, hogy bemutathassuk a hasonlóságokat és eltéréseket. Az előző elemzési szakaszban a következő 5 járáshoz tartozó települések kerültek bele a vizsgálatba: Bükkszentkereszt, Kistokaj (Miskolci járás); Sátoraljaújhely (Sátoraljaújhelyi járás); Ózd (Ózdi járás); Fulókércs (Encsi járás). A vizsgálat során készítettünk elemzést a népességszám és a regisztrált munkanélküliek számának változásáról három időpontot vizsgálva (2001, 2011, 2016). Az elemzés második részében a járásokhoz tartozó települések statisztikai adatait elemeztük a 2017-es településszerkezetben. A vizsgálat második körében egyrészt megmaradt a mintatelepülések egy része (Ózd, Sátoraljaújhely), másrészt három új településsel bővült a társadalmi konfliktusok felmérése, ezek a következők: Pácin (Cigándi járás); Taktaszada (Szerencsi járás); Miskolc (Miskolci járás). A kutatás ezen szakaszában egyrészt tovább folytattuk az első körös mintatelepülések adatainak elemzését, térképi ábrázolását, másrészt elkezdtük az új települések és járások adatbázisának kialakítását. Az Ózdi járás mindkét kutatási szakaszban benne van, Ózd város vizsgálata tovább folytatódik, így elsőként ennek a járásnak a részletesebb elemzését készítettük el.

Ózd és az Ózdi járás települései

Ózd városfejlődése a 18. században indult el, amikor a környéken sorra nyitják meg a szénbányákat és megépült ehhez kapcsolódóan a vasfinomító és a hengerlő gyár. A fejlesztéseknek köszönhetően 1930-ra a település az ország egyik jelentős ipari központjává vált. Az itt élők mindennapjait, az életmódjukat, a megélhetésüket, valamint a közösségi életet is a gyárak működése, a munkás lét határozta meg. A városi rangot 1949-ben kapta meg a település, ekkora népességszáma már meghaladta a 20 000 főt (24 830 fő). A településen élő cigány lakosság száma 2000 fő körül mozgott ekkor.¹

A bányásztelepülések és a vasipari központok esetében is általánosan jellemző volt, hogy nagyobb létszámban alkalmaztak segéd-és betanított munkára alacsonyabb végzettségű embereket. Az ilyen települések esetében azért jelentkezett sokkal nagyobb társadalmi konfliktusként az üzemek és bányák bezárása, mivel általában monoindusztriális gazdasági szerkezet volt jellemző. Így a bezárásokat követően az iskolai végzettség és szakma hiánya miatt az emberek egy része nem tudott máshol elhelyezkedni, és jórészt az adott településeken maradtak, növelve ezzel a munkanélküliek számát. A gazdasági konfliktus is jelentős volt, hiszen korábban a bányáknál, üzemeknél dolgozó alacsonyabb végzettséggel rendelkező munkások is jól kerestek, a bezárások után azonban teljesen kiszolgáltatottá váltak a segélyezési programoknak, ráadásul a társadalmi megbecsülésük is jelentősen megváltozott.

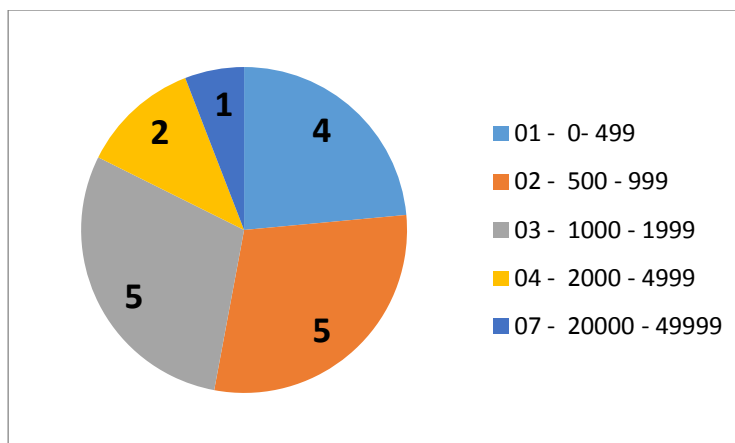
¹ ESÉLYTEREMTŐ-PROGRAMTERV 2015; „Területi együttműködést segítő programok kialakítása az Ózdi járásban”; <https://felzarkozas.szgyf.gov.hu/download.php?id=7499>

Számos hasonló jellemzőkkel bíró város és falu esetében megfigyelhető ez a folyamat, ami települési szinten is komolyabb feszültségeket képes előidézni.²

Ózd 1990 után élte át a kohászat és a bányászat párhuzamos visszafejlődésével újkori történelme legnagyobb krízisét. A felszámolás során csupán néhány olyan része volt az üzemnek, melyek továbbra is nyereségesen üzemeltethetők voltak, így sikeresen privatizálták. A megmaradt munkahelyek azonban csupán töredékét tudták foglalkoztatni az itt élőknek, hiszen az 1995-ben kialakított, a város rehabilitációját elősegítő, ipari park kialakításával mindössze 1 400 embert sikerült foglalkoztatni. Mondhatnánk, hogy ez szép szám, ha nem lenne ismert, hogy a gyárak bezárása során több mint 10 000 ember vált munkanélkülivé. A szénbányászat gazdaságtalanná válása miatt kialakult bányabezárások tovább súlyosbították a térség munkanélküiségi helyzetét. A megyében a nehéziparhoz szükséges kőszén bányászata mintegy 12 000 embert foglalkoztatott korábban.³

Az Ózdi járás a munkanélküiség tekintetében Borsod-Abaúj-Zemplén megye kedvezőtlen járásai közé tartozik, például a 2012. évben a munkanélküiségi ráta 21,4%-os volt. Napjainkra a közmunkaprogramoknak köszönhetően ez lecsökkent 10% fölötti értékre. Azonban a tartós munkanélküliek aránya 2015-ben az Ózdi járásban kicsivel 40% fölött volt, míg Ózdon ez az érték 46%. A társadalmi konfliktusok szempontjából ez a helyzet különösen nehéz, főként, hogy itt tartós, és hosszú távú folyamattal van dolgunk.

Az Ózdi járáshoz tartozó 17 település közül kettőnek van városi rangja (Ózd, Borsodnádásd), a járásközpont rendelkezik csak kiugró népességszámmal (1. ábra). A településnagyság kategóriák alapján 4 aprófalú (Bükkmogyorósd, Kissikátor, Lénárdaróc, Uppony); 5 kisebb falu (Borsodbóta, Csernely, Csokvaomány, Domaháza, Nekézseny); szintén 5 nagyobb falu (Borsodszentgyörgy, Farkaslyuk, Hangony, Járdánháza, Sáta) és egy nagyobb népességszámú község (Arló) található a járásban.

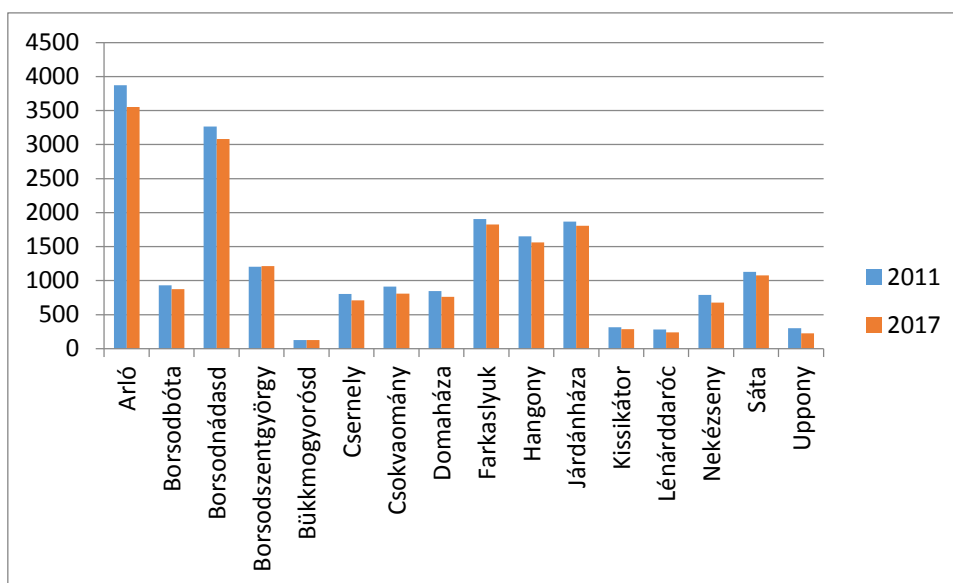

1. ábra. Az Ózdi járás településeinek megoszlása településnagyság kategóriák szerint (KSH)

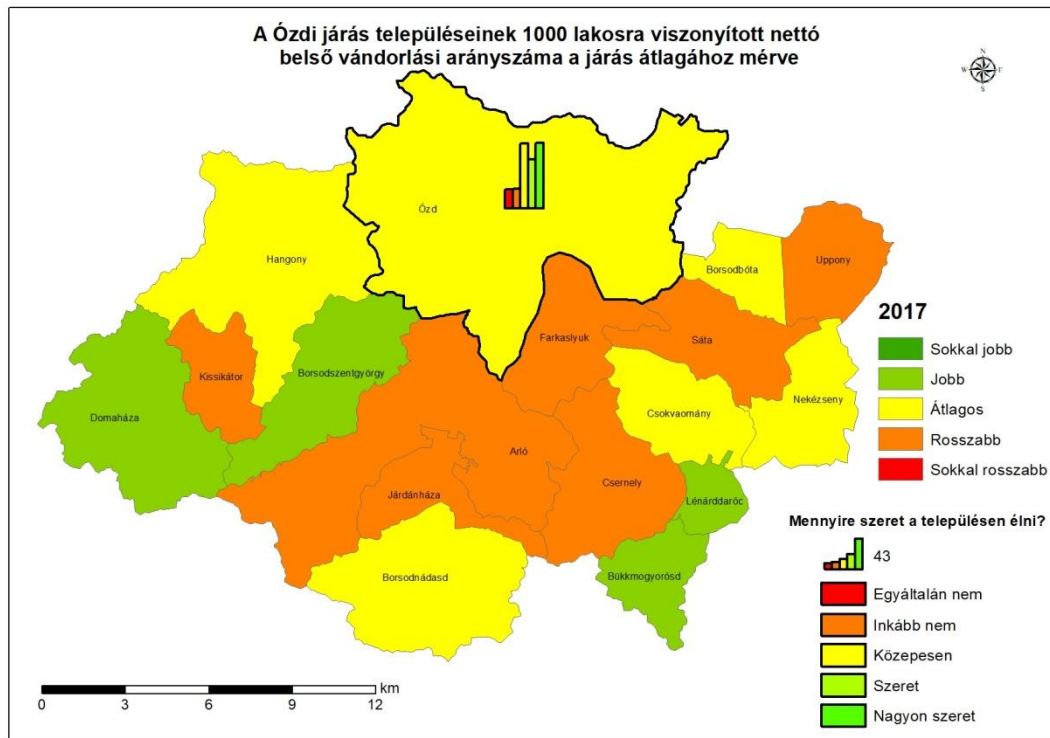
² Siskáné Sz. B. 2006: A bányászat válsága és következményei a Kazincbarcikai kistérség néhány településének példáján. In: Szentmarjay, D.; Tóth, J. (szerk.): Geográfus Doktoranduszok VI. Országos Konferenciája, Pécs

³ ESÉLYTEREMTŐ-PROGRAMTERV 2015; „Területi együttműködést segítő programok kialakítása az Ózdi járásban”; <https://felzarkozas.szgyf.gov.hu/download.php?id=7499>

A járás településeinek népességszáma a vasgyártás visszafejlesztése következtében már 1985-től fogyni kezdett. A 2. ábrán a legutóbbi népszámláláskor jellemző és a 2017-es népességszámot láthatjuk (Ózd nélkül). Látható, hogy valamennyi településen csökkent a népesség száma a népszámlálás óta eltelt 6 év alatt, ami az élveszületések számának visszaesése mellett a vándorlási egyenleg alakulásának is köszönhető. Vannak olyan települések, ahol a népszámlálás évéhez képest növekedett a születések száma (Borsodbóta, Borsodnádásd, Csernely, Domaháza, Hangony, Járdánháza, Sata, Uppony). A 3. ábrán azonban látható, hogy a járási belső vándorlási átlaghoz képest, ezeken a településeken jelentős elvándorlás jelentkezett, ami a népességszám csökkenését eredményezte a magasabb születési szám mellett.

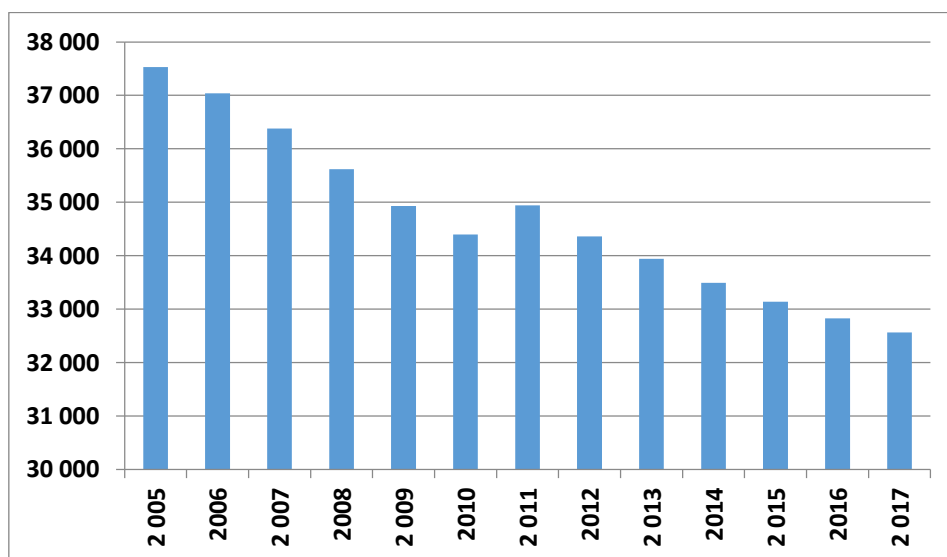

2. ábra. Az Ózdi járás településeinek népességszáma 2011-ben és 2017-ben (Ózd nélkül; KSH)

3. ábra. Az Ózdi járás településeinek 1000 lakosra vonatkoztatott nettó belső vándorlási arányszáma a járás átlagához mérve (Adat: Siskáné Sz. B.; térkép: Vadnai P.)

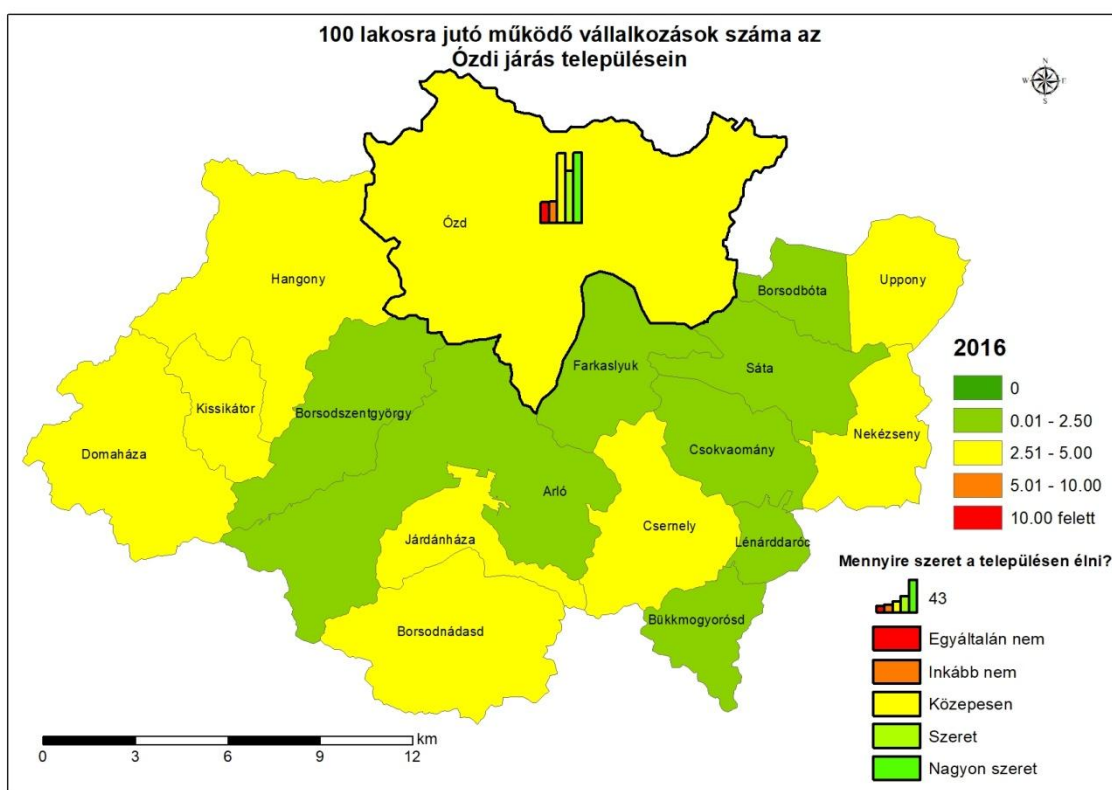
Ózd adatainak elemzésére külön kerítünk sort, mivel (ahogy azt az 1. ábrán is láthattuk), jóval magasabb népességszámmal bír a járás többi településéhez képest. Ózd az 1980-as években érte el népességmaximumát (1985:48 990 fő), azóta folyamatos a lakosságszám csökkenése. 2005-ra a város lélekszáma 37528, míg 2017-re 32564 főre változott, amihez az utóbbi években jelentősen hozzájárult a folyamatosan fennálló vándorlási veszteség.

4. ábra. Ózd népességszámának alakulása 2005-2017 között (KSH)

Ózd esetében a jelentős népességszám növekedéssel együtt járó településszerkezeti változások is jelen voltak, hiszen az Ózd városát alkotó települések (Ózd, Sajóvárkony, Bolyok, Vasvár) mezőgazdasági települések voltak. A természet és ember konfliktusa akkor jelent meg, amikor a település növekedése, az új lakások építése révén a korábbi mezőgazdasági területek is beépítésre kerültek. A antropogén tájformálási folyamat már a II. világháború előtt megindult a gyár folyamatos korszerűsítése miatt. A gyárterület bővülése és a folyamatos építkezések következtében alakult ki az az előnytelen városszerkezet, amely napjainkban is jellemző, és ez hosszú időre meghatározta a fejlesztési lehetőségeket is. A város központi területét az ipartelep foglalja el, így a lakóterületeket folyamatosan terhelte a vasgyár pora és zajszennyezése. 1969-től kezdődött el az új városközpont kialakítása házgyári tízzintes szalagházak épültek föl, és a szolgáltató funkciót is ide telepítették (Centrum Áruház, Járási Hivatal, rendőrség, bíróság, posta). A vasgyártás leállásáig Ózdon jelentős konfliktusforrás volt a környezetszennyező források megszüntetése, kezelése, ennek egyik lépése volt a jó elrendezésű zöldterületek kialakítása.⁴

Ózd számára a rendszerváltás jelentős gazdasági átalakulásokat hozott, ami főként a munkapiac átalakulásában, az új foglalkoztatási lehetőségek kialakításában és a magas munkanélküliség kezelésben mutatkozott meg. A városban és a járásban is máig fontos szerepet töltenek és töltenek be a vállalkozások (5. ábra).

5. ábra. 100 lakosra jutó működő vállalkozások száma az Ózdi járás településein (Adat: Siskáné Sz. B.; térkép: Vadnai P.)

⁴ F. Dobosy L. 2001: Ózd a XXI. század küszöbén. CEBA Kiadó, Budapest, 224 p.

A gazdasági szerkezet átalakítása, a piacgazdaságra való áttérés két fontos intézkedést hozott, az egyik az Ózdi Ipari Park kialakítása, a másik a vállalkozások ösztönzése és segítése, amire a város már a 1990-es években is külön szervezeteket hozott létre (Ózd Városi Gazdaságfejlesztő Iroda, Ózdi Ipari Park Kft., Ózdi Vállalkozói Központ stb.).

Kialakultak és fejlődtek a városban a kis-és középvállalkozások, a városban több mint 400 társas vállalkozás, szövetkezet és 1100 egyéni vállalkozás működött a kétezres évek elején.⁵

Az utóbbi években közel azonos számban működnek a társas vállalkozások (1. táblázat), ami mellett jelen vannak a nonprofit és civil szervezetek. Ózd esetében 2017-ben 120 nonprofit és 113 civil szervezet működött. A nyilvántartott álláskeresők száma 2037 fő volt, a közfoglalkoztatottaké pedig 1337.

1. táblázat. Az Ózdi járás és a települések vállalkozói és foglalkoztatási jellemzői számokban
(Forrás: KSH)

	Működő társas vállalkozások száma összesen (vállalkozási demográfia szerint) - GFO\11, GFO\14 (2016-os adat)	Nonprofit szervezetek száma összesen (db) (2017-es adat)	Civil szervezetek száma (db) (2017-es adat)	Nyilvántartott álláskeresők száma összesen (fő) (2017-es adat)	Közfoglalkoztatottak száma (fő) (2017-es adat)
Ózdi járás	548	191	175	4022	2570
Arló	11	6	5	587	215
Borsodbóta	2	3	2	79	105
Borsodnádásd	34	12	11	265	128
Borsodszentgyörgy	11	7	7	68	31
Bükkmogyorósd	2	1	1	9	6
Csernely	12	3	3	63	96
Csokvaomány	8	3	3	52	58
Domaháza	8	4	3	142	41
Farkaslyuk	14	3	3	248	118
Hangony	14	11	10	149	115
Járdánháza	37	5	5	151	139
Kissikátor	3	2	1	23	8
Lénárdaróc	1	1	1	15	10
Nekézseny	4	4	3	35	28
Ózd	380	120	113	2037	1337
Sáta	4	-	-	91	114
Uppony	3	6	4	8	21

⁵ F. Dobosy L. 2001: Ózd a XXI. század küszöbén. CEBA Kiadó, Budapest, 224 p.

A korábbiakban is láthattuk, hogy az Ózdi járás esetében az egyik fő probléma a foglalkoztatás, ezt még árnyalja a 2. táblázatban is látható jelentős roma népesség jelenléte. Az Ózdi járásban tapasztalható alacsony foglalkoztatottság több tényező meglétéből tevődik össze – jellemző a munkahelyek hiánya, az álláskereső és a munkanélküliek magas száma, a tartós munkanélküliség gyakorisága, az inaktív lakosság magas száma, az alacsony vállalkozási aktivitás, a közlekedési nehézségek, a szakmai gyakorlat hiánya, valamint a képzetlenség.⁶

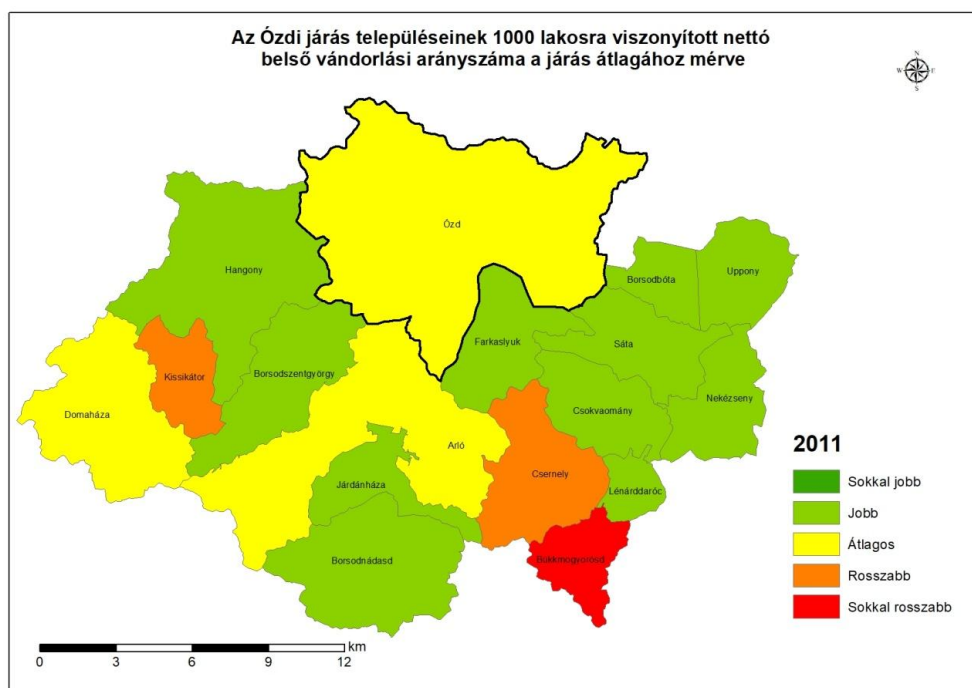
Ózd esetében magas a 180 napon túli munkanélküliek száma, 50% körül van a legfeljebb az általános iskola 8. osztályát végzett regisztrált munkanélküliek aránya (az összes munkanélküli százalékában).

2. táblázat. Az Ózdi járás településein élő roma népesség aránya (Forrás: Gyerekesély Kistérségi tükör, önkorm. becslés)⁶

Település	Lakónépesség száma (2010. január) (fő)	Roma népesség becsült	
		száma (fő)	aránya (%)
Arló	4 008	2 000	49,9
Borsodbóta	943	470	49,8
Borsodnádasd	3 380	600	17,8
Borsodszentgyörgy	1 248	200	16
Bükkmogyorósd	145	15	10,3
Csernely	846	171	20,2
Csokvaomány	963	114	11,8
Domaháza	902	450	49,9
Farkaslyuk	2 023	1 000	49,4
Hangony	1 694	520	30,7
Járdánháza	1 886	849	45
Kissikátor	345	0	0
Lénárdaróc	311	7	2,3
Nekézseny	812	0	0
Ózd	38 344	na	29-33
Sáta	1 274	400	31,4
Uppony	351	4	1,1
Ózdi járás	59 475	6800	24,4

⁶ JÁRÁSI SZINTŰ ESÉLYTEREMTŐ-PROGRAMTERV, „Területi együttműködést segítő programok kialakítása az ózdi járásban” 2015

A tartósan alacsony jövedelemből élő családok jelenlétéből és a segélyezett magas arányából fakadóan nagymértékben fenyegeti eladósodás a járás lakosságát. A nehéz anyagi körülmények miatt a lakosságnak szembe kell néznie a rossz lakhatási körülményekkel is. A lakások állapota romlik és nincs anyagi forrás a felújítási munkálatokra. Csökken az önkormányzati bérlakások állománya. Magas az alacsony komfortfokozatú lakásokban élők száma, és szegregációval veszélyeztetett területek és szegregátumok találhatók a járás településein. Itt a lakókörnyezet rendezetlensége és a közbiztonság romlása is egyre nagyobb terhet ró a városvezetésre.⁷ A város és a járás életében is ezeket a jellemzőket tekinthetjük a mindennapokban megjelenő települési konfliktusok kiváltó okainak.

⁷ JÁRÁSI SZINTŰ ESÉLYTEREMTŐ-PROGRAMTERV, „Területi együttműködést segítő programok kialakítása az ózdi járásban” 2015

